

УДК 323.325 (091):631(477)

ІСТОРИЯ ФЕРМЕРИЗАЦІЇ УКРАЇНИ

І.В. ОСАДЧУК – к.с.-г.н., доцент,

Ю.Є. КИРИЛОВ – к.е.н., доцент, Херсонський ДАУ

Постановка проблеми. Кожне нове покоління може досягти більшого, ніж попередні, оскільки використовує їхній досвід, отримує нові знання і набуває власного практичного досвіду. Будь-яка достовірні інформация про те, що було з нашими предками, має для нас величезну цінність. Це стосується різних видів діяльності людей, у тому числі і їх трудової діяльності в аграрній сфері. А оскільки кінець ХХ-го століття в Україні ознаменувався відродженням індивідуально-селянського укладу господарювання і розвитком приватного підприємництва в сільській місцевості, що виразилося у створенні на базі колишніх колгоспів, радгоспів і сільськогосподарських об'єднань інших організаційно-господарських структур, насамперед особистих селянських (ОСГ) та фермерських господарств (ФГ), то актуальним стало питання щодо того, коли вперше на території України з'явилися прообрази цих господарств і як відбувався процес фермеризації.

Стан вивчення проблеми. Стосовно появи і розвитку фермерства на території сучасної України вчені досі не дійшли єдиного висновку. Здебільшого, фермерство називають новою для України формою господарювання. Разом з тим, в економічній літературі є висловлювання про те, що ФГ в Україні існували ще в дореволюційні часи [1].

Завдання і методика досліджень. Метою нашого дослідження є вивчення історії фермеризації України (до появи сучасних ФГ).

Завдання дослідження: з'ясувати, які інститути економічного життя українського селянства визначали його спосіб життя у різні історичні періоди, та здійснити періодизацію історії фермеризації України (до появи сучасних ФГ). З метою вирішення поставлених завдань і досягнення мети наукового дослідження його теоретичною та методологічною основою було обрано діалектичний метод пізнання та системний підхід. У ході дослідження було використано: абстрактно-логічний метод для встановлення інститутів економічного життя українського селянства, що визначали його спосіб життя у різні історичні часи, метод контент-аналізу для вивчення історичних передумов виникнення ОСГ і ФГ та порівняльно-історичний метод для аналізу процесів реформування сільського господарства незалежної України.

Результати досліджень. У ході вивчення процесу фермеризації України було встановлено, що він нерозривно пов'язаний із розвитком індивідуально-селянського укладу господарювання, з історією ОСГ. Звернення до історичних джерел дозволило нам прослідкувати логіку

розвитку селянського укладу життя українців, виявити особливості їх традиційної життєдіяльності і визначити в ньому місце індивідуального селянського господарства. Зауважимо, що в цьому контексті ми досліджували інститут економічного життя українського селянства, що визначав його спосіб життя, який у різні історичні часи називався по-різному, а сьогодні ми називаємо його ОСГ. У процесі дослідження було встановлено, що ОСГ має власну непросту історію виникнення і розвитку.

За відправну точку нашого дослідження було обрано твердження сучасного українського дослідника А.В. Сидорина [2] щодо того, що існує цілий ряд історичних документів, які вказують на те, що в історії українського селянства завжди мав місце інститут, аналогом якому виступає нинішнє ОСГ сільських жителів. Було встановлено, що в різні часи для його опису дослідники використовували різні поняття: „подвірниця” (термін Полоцького статута, що означав присадибну землю з будівлями і городом) [3]; „подвірне володіння” (термін, яким користувалися фахівці з історії селянства у ХІХ столітті) [4]; „селянський двір” (термін, який означав сімейно-трудова об'єднання осіб, які спільно ведуть господарство на закріпленій присадибній ділянці) [5] тощо. Однак, їх досить важко розділити з точки зору способу життя сільського жителя, тому у своїх пошуках ми звертали увагу на всі поняття, які в історичних джерелах застосовувалися до господарств населення, що проживало на території сучасної України.

У ході дослідження було знайдено безліч підтверджень того, що аналоги ОСГ як форми господарювання на нашій території функціонували в різні історичні епохи. Однак, у науковій літературі ми не знайшли підтвердження тому, що існує єдина точка зору щодо часу виникнення першого аналогу форми господарювання, яку сьогодні називають ОСГ. На думку А.В. Сидорина [2], це, можливо, пов'язано з тим, що дане питання завжди розглядалося лише в межах конкретних історичних періодів, а не в еволюційному плані.

Частина дослідників [6] вважає, що на території сучасного українського Степу, Лісостепу та Полісся перші дрібні господарські формування – аналоги ОСГ з'явилися у бронзовому віці (II–I тис. до н.е.) в часи виокремлення і зміцнення малої сім'ї найближчих кровних родичів (чоловік, дружина, діти). Інші вчені [2, 7] стверджують, що перша подібна ОСГ форма господарювання виникла у часи наділення селян землею. Ці події можна пов'язати з розвитком індивідуального землеробства у скіфів, сарматів, готів, гунів, які проживали у Причорномор'ї, Подніпров'ї, межиріччі Дунаю та Дону, Степу Лівобережжя, Криму, та перетворенням сім'ї на господарську одиницю (середина VI ст. до н.е. – початок III ст. н.е.). Деякі автори наголошують, що перші аналоги ОСГ є перехідною формою господарювання при переході селянства на соціалістичний шлях розвитку і тому з'явитися могли тільки у 30-ті роки ХХ-го століття [8]. На нашу думку, історія фермеризації України, складовими якої є історія ОСГ та історія ФГ, бере початок від часів формування праукраїнського етносу. Періодизація

історії цих господарств, що існували у вигляді їх різних аналогів на території сучасної України, представлена в таблиці 1.

Таблиця 1 – Періодизація історії особистих селянських та фермерських господарств, що існували у вигляді їх різних аналогів на території сучасної України

Історичний період	Цивілізація або етнічна група	Місце виникнення	Особливості виробничої діяльності, економічної та соціальної сфер	Поява прообразів, аналогів ОСГ/ фермерського господарства
1	2	3	4	5
I період (середина V – кінець VIII ст. н.е.)	Праетнос українців	Подніпров'я, Подунав'я	Перетворення ранньослов'янської сім'ї в господарську одиницю суспільства. Удосконалення техніки та технології землеробства. Поява приватної власності на землю. Ві-докремлення ремесла від сільського господарства. Зародження феодальної системи і державності.	Поява нових для ранньослов'янських племен форм ведення господарської діяльності, що збереглися і при формуванні Київської Русі – аналогів ОСГ типу „селянських дворів”.
II період (початок IX ст. – XIII ст. н.е.)	Русичі, а пізніше три народи: великороси, малороси і білороси	Середнє Подніпров'я, Новгородська земля	Виникнення державного об'єднання – Руська земля з провідною галуззю економіки – сільське господарство. Поява великого приватного землеволодіння. Подальший розвиток державності та інститутів економічного життя селянства Київської Русі: „інституту громади” та „інституту селянського двору”.	Існування „подвірниць” – складних ко-мплексів, основою господарювання яких було землеробство, а додатковими галузями: тваринництво, сільські промисли, домашня промисловість, виробництво культурних та естетичних цінностей.

продовження таблиці 1

1	2	3	4	5
III період (VI ст. – 1860 рік)	Українці, литовці, поляки, росіяни	Територія сучасної України	Феодальне землеволодіння. Привласнення феодалами общинних земель селянства. Бурхливе зростання ринку сільськогосподарської продукції. Поділ селянства на групи: чиншові (данники), тяглі та службові. Зменшення кількості вільних селян-общинників. Набуття інститутом „селянського двору” юридичної сили через отримання селянами спеціального документу - „кріпості”. Виникнення козацтва, яке згодом створило господарства профермерського типу.	Існування „селянських дворів”. Поява фільварків – багатогалузевих господарських комплексів, що зберігали багато рис натурального господарства, однак, були орієнтованими на товарно-грошові відносини, - які, з великою долею умовності, можна вважати прообразом великих сучасних ФГ. Створення козацтвом господарств профермерського типу.
IV період (1861 – 1918 рр.)	-//-	-//-	Руйнування інституту громади, закріплення землі в індивідуальну власність, бурхливий розвиток селянських господарств. Формування передумов створення однієї з найбільш продуктивних сил у сільському господарстві початку XX століття – „куркулів”.	Функціонування дрібних індивідуальних селянських господарств поряд з великими господарствами заможних селян. Створення більшістю селян, що проживали на Півдні України господарств-аналогів ФГ.

Продовження табл. 1				
1	2	3	4	5
V період (1919 – 1990 рр.)	Представники різних національностей, що населяли Українську РСР	-//-	<p>Поступовий перехід селянства на соціалістичний шлях розвитку через:</p> <ul style="list-style-type: none"> - розквіт селянських господарств у період НЕПу; - насильницьке формування господарських структур соціалістичного типу та утиски власників індивідуальних селянських господарств в період проведення колективізації на селі; - активне використання обмежувальних заходів розвитку і одноосібних, і присадибних господарств колгоспників в СРСР; - послаблення тиску на господарства населення, свідома відмова частини селян від ведення таких господарств (наслідок економічної стабільності), підтримка колективного садівництва і городництва, поширення думки про те, що господарства селян є органічно пов'язаними з колективними (суспільними) господарствами, джерелом додаткової с-г продукції (80-ті роки); - презирливо-поблажливе ставлення керівництва СРСР до особистих підсобних господарств у 90-х роках ХХ-го століття. 	<p>Функціонування індивідуальних селянських господарств, присадибних господарств, пізніше – особистих підсобних господарств (далі – ОПГ) населення.</p> <p>Функціонування одноосібних господарств селян, які можна вважати аналогами ФГ.</p>

Продовження табл.				
1	2	3	4	5
VI період (1991 – 1993 рр.)	-//-	-//-	Радикальні реформи в аграрній сфері незалежної України і перехід до ринкових відносин. Поява перших фермерських господарств в Україні та зростання ролі ОПГ сільського населення у вирішенні проблеми продовольчого забезпечення країни.	Функціонування ОПГ і поява перших селянських (фермерських) господарств (далі СФГ).
VII період (1994 – 1996 рр.)	-//-	-//-	Уповільнення процесів розвитку фермерства. Протидія цій формі господарювання з боку чинників зовнішнього і внутрішнього середовища.	Функціонування ОПГ та СФГ.
VIII період (1997 – 1999 рр.)	-//-	-//-	Врегулювання засад оренди землі. Перехід сільського господарства із стану системної кризи у депресивний стан. Гальмування процесів реформування АПК. Послаблення інтересу населення до розвитку фермерства і, як наслідок, значне зниження активності селян до здійснення фермерської діяльності.	-//-
IX період – (грудень 1999 р. – червень 2003 р.)	-//-	-//-	Удосконалення правової бази функціонування особистих підсобних господарств населення та фермерських господарств. Розвиток трансформаційних процесів щодо подальшого реформування колективних с-г підприємств. Розширення площ земельних угідь в ОПГ. Прискорений розвиток фермерського руху – розширення розмірів СФГ, поліпшення їх ресурсного забезпечення та підвищення ролі у сільськогосподарському виробництві.	Перейменування ОПГ в ОСГ, а СФГ у ФГ.

Джерело: розроблено автором

Висновки та пропозиції. Аналіз результатів проведених досліджень дозволяє зробити ряд висновків:

1. На землях, що нині належать Україні, здавна мали місце інститути економічного життя українського селянства, аналогами яких виступає ОСГ сільських жителів у тому вигляді, в якому воно існує з часу прийняття у 2003 році Закону України „Про особисте селянське господарство”. Час від часу виникали й прообрази сучасних ФГ, які з 2003 р. діють в Україні згідно з Законом „Про фермерське господарство”.

2. Історія виникнення та розвитку ОСГ і ФГ є складовою частиною історії фермеризації України і бере початок з середини V – кінця VIII ст. н.е , а саме від часів формування у Подніпров’ї та Подунав’ї праукраїнського етносу.

3. В історії фермеризації України до червня 2003 р. можна виділити дев’ять періодів. Останній ознаменувався удосконаленням правової бази функціонування ОПГ населення та СФГ і відповідним їх перейменуванням в ОСГ та ФГ.

Перспектива подальших досліджень. Існування ФГ в Україні обумовлено їх необхідністю для українського суспільства в цілому та для більшості селянських сімей. Тому процес фермеризації в нашій країні не завершився у 2003 році, а продовжується донині. Окрім того, становленню приватного сектора в сільському господарстві України, складовою частиною якого є ФГ та ОСГ, передували не лише історичні, а й цілий ряд інших різнопланових передумов, які криються в Законах України та інших нормативно-правових актах, у традиційній життєдіяльності, ментальності та психології українців, в особливостях зовнішнього середовища основних малих форм господарювання на селі, а також в економічній, соціальній та психологічній доцільності їх функціонування в незалежній Україні. Ці аспекти фермеризації України потребують подальшого вивчення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Михасюк І., Мійовець С. Аграрний сектор АПК: проблеми і шляхи вирішення. – Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2001. – 123 с.
2. Сидорин А.В. Повышение эффективности функционирования личных крестьянских хозяйств в условиях становления рыночных отношений // Автореф. дис-и на соиск. науч. степ. канд. екон. наук. – Симферополь, 2009. – 209с.
3. Греков Б. Д. Краткий очерк истории русского крестьянства – М. СЭЛ, 1958. – 230 с.
4. Огарев Н. П. Избранные социально-политические и философские произведения : в 2 т. Т. 2 / Н. П. Огарев. – М. : Госполитиздат, 1956. – 683с.
5. Тихонов Ю. А. Дворянская усадьба и крестьянский двор в России XVII - XVIII в.: сосуществование и противостояние / Ю. А. Тихонов; Ин-т российской истории РАН. – СПб. : Летний сад, 2005. – 447 с.

6. Бойко О.Д. Історія України: Навч. посіб. 3-тє видання, виправлене і доповнене. – К.: Академвидав, 2006. – 688 с. (Альма-матер)
7. Макаров Н. Крестьянское хозяйство и его эволюция // Ученые труды Кооперативного института. – М.: Совет Всероссийских кооперативных съездов, 1920. – 392 с.
8. Личное подсобное хозяйство в условиях агропромышленной интеграции / Под ред. В.Б. Оstorовского, В.Б. Самсонова, Й.Й. Беккера и др. – М.: Наука, 1988. – 160 с.

УДК 65.014:631.15/16

ПРОБЛЕМИ ВИБОРУ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ СТРУКТУРИ УПРАВЛІННЯ ПРОЕКТАМИ

А.І. СОЛОВЙОВ – к.е.н., доцент, Херсонський ДАУ

Постановка проблеми. На сьогодні сформувалися три основних, найбільш загальних, підходи в теорії управління: процесний, системний і ситуаційний. Згідно з цими підходами можна стверджувати, що управлінський процес являє собою діяльність суб'єкта управління з організації та ефективного використання ресурсів для досягнення цілей певного проекту. Організаційна структура управління проектами різними способами поєднує ресурси для задоволення вимог об'єкта управління. Сучасні тенденції змушують підприємство перебувати в стані постійної трансформації, а керівників - працювати в умовах невизначеності. Тому дуже складно визначити універсальну організаційно-виробничу структуру управління проектами для різних організаційно-правових форм підприємств, навіть тих, що мають однакову організаційну будову. Але останні тенденції інноваційно-інвестиційної діяльності підприємств і організацій викликають необхідність створення особливого типу організаційних структур управління проектами. Створення нових підприємств або реструктуризація існуючих обумовлює необхідність побудови організаційних структур управління, в яких відповідальність за реалізацію проекту виділяється в спеціальну функцію.

Стан вивчення проблеми. Проблемам створення організаційних структур управління проектами в Україні присвячені численні наукові дослідження та практичні рекомендації. Особлива увага приділяється побудові таких структур при реалізації нових інвестиційних проектів. Багато вчених-економістів присвятили свої праці саме цьому питанню. Серед них: Й. Завадський, О. Гудзинський, Л. Глиненко та інші.

Проте методика вибору альтернатив організаційних структур управління проектами залишається поза увагою основних напрямків досліджень. Саме це визначає актуальність дослідження цього питання.